

УДК 37.013.32

ФОРМУВАННЯ ЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ГРАФІЧНИХ ОРГАНІЗАТОРІВ ПРИ НАВЧАННІ КРЕАТИВНОМУ ПИСЬМУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

К. М. Супрун

*Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ
«Криворізький національний університет», Україна
katernasuprun@gmail.com*

У даній роботі розглядається такий актуальний аспект методики викладання англійської мови як умови підвищення рівня логічного мислення учнів старшої школи. Як відомо, для успішного оволодіння іноземною мовою як абстрактною знаковою системою необхідним є належний рівень розвитку теоретичного мислення. Останній, зокрема, виступає критерієм ефективності логічної організації писемного мовлення, яке досить часто викликає труднощі в учнів. Одним з найбільш дієвих, на нашу думку, прийомів роботи з розвитку логічного мислення при навчанні креативному письму є використання попередніх графічних організаторів, що спрямовані на стимулювання таких мисленнєвих операцій як узагальнення, порівняння, класифікація, аналіз, синтез та абстрагування.

На основі критичного аналізу теоретичних джерел та ознайомлення із загальним та позитивним досвідом роботи вчителів з означеної проблеми, розроблена чотирьохтижнева програма занять з навчання креативному письму учнів 11 класу, що має на меті підвищення рівня логічної культури школярів. Результати пробного навчання продемонстрували високу ефективність, адже рівень логічного мислення старшокласників підвищився за такими показниками як відповідність змісту твору комунікативній задачі, повнота розкриття теми, послідовність викладу матеріалу та раціональне використання засобів логічного зв'язку.

Таким чином, в даному науковому дослідженні теоретично та практично обґрунтовується необхідність використання графічних організаторів при навчанні креативному письму старшокласників з метою підвищення рівня їх логічної культури.

Ключові слова: логічна культура, універсальні навчальні дії, креативне письмо, графічні організатори.

LOGIC CULTURE FORMATION OF SENIOR HIGH-SCHOOL STUDENTS WITH THE HELP OF GRAPHIC ORGANIZERS IN THE PROCESS OF CREATIVE WRITING TEACHING AT THE ENGLISH LESSONS

K. Suprun

*Kryvyi Rih Pedagogical Institute SHEE «Kryvyi Rih National University», Ukraine
katernasuprun@gmail.com*

The given article deals with such significant and modern aspect of foreign languages teaching as the conditions of higher efficiency of senior high school pupils' logical thinking. As is generally known, successful acquisition of a foreign language as an abstract sign system requires a sufficient level of theoretical reasoning development. The latter, in particular, is regarded to be a criterion of the efficient logical organization of the written competence, which tends to arouse difficulties among pupils. To our mind, one of the most efficacious ways of logical thinking promotion is the usage of the advanced graphic organizers, aimed at the incitement of such intellectual operations as generalization, comparison, classification, analysis, synthesis and abstraction.

Having critically analyzed theoretical sources and got acquainted with the general and positive experience of the teachers on the abovementioned problem, we have developed a four-week-programme of the creative writing learning of the senior high school pupils, namely the 11th form with the aim of heightening the level of the logic culture. The results of the pilot training have proved the programme to be a success since the logical thinking level of the pupils has increased in terms of such

parameters as the correspondence of the essay content to the communicative task, the completeness of the topic revelation, consistency of the material presentation and rational usage of the logical means of coherence.

Thereby, the necessity of practical implementation of the graphic organizers in the process of creative writing teaching among senior high school pupils with a view to heighten their logic culture level is being validated in the present research both theoretically and practically.

Keywords: logic culture; universal learning activities; creative writing; graphic organizers.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У 2015 році на Світовому форумі освіти було прийнято резолюцію щодо неакадемічних навичок, необхідних для життя у світі, заснованому на економіці знань. Серед них чільне місце займають навички прийняття ефективних рішень, розвинуте критичне та творче мислення, невід'ємною передумовою чого є високий рівень логічної культури особистості. Вивчення проблеми логічної культури у контексті навчального процесу займались Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, А.Н. Леонтьєв, В. Ф. Паламарчук, С. Л. Рубінштейн, О. В. Яковлева та ін. Так, О.В. Яковлева, зокрема, визначає логічну культуру як «елемент загальної культури особистості, що виявляється в знанні законів, методів та форм формальної та діалектичної логіки, в умінні людини логічно правильно, спираючись на ці закони, форми та методи міркувати, давати визначення поняттям, робити умовиводи, оперувати гіпотезами, розкривати протиріччя, а також систематизувати та класифікувати в певну систему вже наявні знання» [5, 22]. Таким чином, мова йде про цілісне модельне уявлення системи логічних знань і умінь.

Як відомо, один з найважливіших етапів формування логічної культури особистості припадає на старший підлітковий вік (15-17 років), адже саме в цей період відбувається остаточний перехід до словесно-логічного мислення. Крім того, формуються перші цілісні поняттєві структури, найважливішими рисами яких є конкретність та абстрактність; мимовільний інтелектуальний контроль; логіко-нормативні (конвергентні) та креативні (дивергентні) інтелектуальні здібності; різноманітні способи розумової репрезентації [4]. Це, в свою чергу, сприяє оволодінню учнями здатністю висувати гіпотези, перевіряти їх істинність та аналізувати отримані результати. Таким чином, розумовий розвиток старшокласника полягає не у механічному накопиченні навичок та видозміні окремих рис інтелекту, а насамперед у формуванні цілісного стилю розумової діяльності, що характеризується глибиною та гнучкістю мислення, критичністю сприйняття інформації. Отже, на нашу думку, високий рівень логічної культури підлітків є запорукою їх подальшої активної та свідомої участі у процесі розбудови сучасного українського суспільства, що потребує критично мислячої молоді.

Під час навчання в школі процес формування логічної культури розглядається переважно у контексті предметів фізико-математичного або природничого циклів, в той час як високий рівень розвитку логічного мислення є також обов'язковою передумовою успішного оволодіння іноземною мовою як абстрактною знаковою системою. Потреба у дослідженні умов формування логічної культури учнів на уроках англійської мови та недостатність практичних рекомендацій та прийомів з цього питання у сучасних теоретичних джерелах визначають актуальність нашої роботи.

Загально визнано, що з метою успішного формування іншомовної комунікативної компетенції належна увага має приділятися всім видам мовленнєвої діяльності – усному мовленню, аудіюванню, читанню та писемному мовленню. Одним з найбільш дієвих видів роботи, який активізує мисленнєву діяльність учнів із застосування логічних форм і методів, слугує креативне письмо, тобто такий вид навчального письма, коли учні пишуть з опорою на власну фантазію, уяву та життєвий досвід, що дозволяє розвивати їхнє вміння рефлексії, самостійної оцінки власних можливостей та якості вивчення пройденого мовного та мовленнєвого матеріалу [5].

Зважаючи на принципову важливість писемного мовлення в процесі навчання та розвитку логічного мислення, метою даної роботи є апробація ефективності різноманітних видів графічних організаторів для формування чи підвищення рівня логічної культури старшокласників при навчанні креативному письму на уроках англійської мови. У відповідності до мети нами було обрано наступні методи дослідження: критичний аналіз теоретичних джерел та навчальних посібників; вивчення загального та позитивного досвіду роботи вчителів; анкетування учнів; пробне навчання.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Згідно з Державним стандартом базової і повної загальної освіти України основою опанування необхідних знань, умінь та компетентностей є оволодіння універсальними навчальними діями (УНД) [1]. За Т.В. Звягінцевою, УНД – це вміння вчитися, тобто здатність суб'єкту до саморозвитку та самовдосконалення шляхом свідомого присвоєння нового соціального досвіду [2]. Серед 4 блоків універсальних навчальних дій, а саме, особистісних, регулятивних, пізнавальних та комунікативних, найбільший інтерес для нашого дослідження представляють саме пізнавальні логічні дії, що відповідають за відбір та структурування даних.

Як відомо, одним із засобів формування УНД є використання різноманітних прийомів організації інформації, розроблених у 60-х роках ХХ століття Д. Аусюбелем, так званих попередніх організаторів (*advanced organizers*) – вступної інформації, що пропонується учням з метою допомогти їм зрозуміти, вивчити або згадати матеріал [3, 168]. Виділяють наступні види попередніх організаторів: конкретні приклади, графічні організатори, оглядова діяльність та аналогії.

Саме графічні організатори, як візуальні інструменти, що дають графічне уявлення про різноманітні мисленнєві процеси та дозволяють будувати міцні зв'язки між ідеями та концепціями, є дієвим засобом представлення ідей та інформації, яка забезпечує учнів візуальними структурами для аналізу представленої інформації та самостійного прийняття рішень про вибір ключових концепцій [7]. За УНД, що формуються за їх допомогою та відповідними мисленнєвими операціями, графічні організатори поділяють на наступні групи:

1. Систематизації та структурування ідей або когнітивні (кластери, таблиця «Плюс-Мінус-Цікаво») – узагальнення;
2. Порівняння/протиставлення (Т-таблиця, концептуальна таблиця, діаграма Венна) – порівняння;
3. Категоризації/класифікації (SWOT-аналіз, таблиця «Аргумент/контраргумент», таблиця INSERT) – класифікація;
4. Оцінки і вирішення проблеми (прийом «Fishbone») – аналіз;
5. Структурування художнього тексту (піраміда оповідання, понятійне колесо) – синтез;
6. Підготовки творчого письмового завдання (брейнштурмінг, cubing) та послідовності (лінійний граф «Шкала часу») – абстрагування [2].

Застосування попередніх організаторів має наступні переваги:

1. ефективна альтернатива механічному запам'ятовуванню;
2. інтеграція власне мовного матеріалу із контентом;
3. відсутність необхідності обробляти значний об'єм мовного матеріалу, щоб зрозуміти концепт, що викладається;
4. виконання наступних логічних операцій, що передують власне оформленню писемного повідомлення: розпізнавання важливої інформації та прийняття рішень щодо неї; поєднання окремих деталей; пошук зрозумілих та коротких шляхів передачі даних [7].

З метою аналізу рівня застосування графічних організаторів при навчанні англomовному креативному письму нами було обрано 4 посібники для 11 класу як загальноосвітніх, так і спеціалізованих навчальних закладів, а саме під редакцією: Плахотника В.М., Мартинової; Карп'юк О.Д.; Falla T., Davies P.; Crace A., Acklam R. Графічні організатори у вигляді кластерів, таблиці 'INSERT' та структурованих організаторів есе були застосовані лише у трьох посібниках з чотирьох, а саме під редакцією О.Д. Карп'юк; Falla T., Davies P. та Crace A., Acklam R. Вони зорієнтовані переважно на систематизацію і структурування ідей та уявлень з теми висловлювання, що сприяє формуванню конвергентних інтелектуальних здібностей. Однак їх одноманітність та переважно репродуктивний характер призводять до ігнорування дивергентних здібностей старшокласників, а, відтак, сповільнюють розвиток логічного мислення та його креативного компонента.

Для визначення умов успішності формування логічної культури старшокласників за допомогою графічних організаторів при навчанні креативному письму на уроках англійської мови нами було проведено пробне навчання на базі Криворізької загальноосвітньої спеціалізованої школи №4 з поглибленим вивченням іноземних мов. В дослідженні брало участь 47 учнів 11 класів. В ході первинного анкетування 28 респондентів (61%) вказали, що при написанні англomовних творчих текстів відчувають труднощі з підбором змістовної аргументації та послідовністю викладу думок. Крім того, 15 респондентів (32%) вказали, що мають уявлення лише про базові графічні організатори (структуровані організатори есе, таблиця INSERT). З метою підвищення рівня логічної культури школярів за допомогою креативного письма нами була розроблена спеціальна 4-тижнева серія уроків з написання творчих робіт з використанням графічних організаторів (див. Табл. 1).

Програма уроків з навчання креативному письму учнів 11 класів

№ уроку	Тема	Форма писемного мовлення	Види графічних організаторів
1.	'The book I've just read'	Відгук на книгу	Понятійне колесо, таблиця «Плюс-Мінус-Цікаво».
2.	'Landing on Mars'	Оповідання	Брейнстормінг, піраміда оповідання, лінійний граф «Шкала часу».
3.	'Has modern technology made the world a better place to live?'	Есе «за-проти»	Діаграма Венна, таблиця INSERT, концептуальна таблиця
4.	'The animal I admire most of all'	Опис	Кластер «Характеристика персонажу», піраміда оповідання, cubing.
5.	'Should parents make decision for their teenage children?'	Аргументативне есе	T-таблиця, маркувальна таблиця, система SMART.
6.	'Studying at Ukrainian vs. foreign university'	Есе-порівняння	Брейнстормінг, діаграма Венна, SWOT-аналіз.

Нижче нами подано фрагмент уроку на тему «Studying at Ukrainian vs. foreign university», практичною та розвиваючою цілями якого є відповідно вдосконалення вмінь англomовного креативного письма, а саме есе-порівняння та підвищення рівня логічної культури учнів. Протягом уроку учні познайомилися з такими видами графічних організаторів як брейнштормінг, SWOT-аналіз та діаграма Венна, які є типовими для написання есе-порівняння та спрямовані на вдосконалення таких мисленневих операцій вищого порядку як класифікація, порівняння та абстрагування.

Фрагмент уроку 'Studying at Ukrainian vs. foreign university'

II. Основний етап.

1. Етап введення учнів у комунікативну ситуацію за допомогою брейнстормінгу.

T.: First of all, let's enumerate all the reasons why you think earning a degree is significant nowadays.

Учні у довільному порядку висувають ідеї та стисло занотують їх.

2. Етап активізації логічного мислення учнів за допомогою SWOT-аналізу.

T.: A prospective student has two options when it comes to studying – either to stay in Ukraine or to go abroad. Let's take a closer look at each of them and come up with ideas about their strengths, weaknesses, opportunities and possible threats according to the scheme presented on the blackboard (див. Рис. 1).

Групова робота учнів зі SWOT-аналізом та презентація напрацювань у формі дебатів.

3. Етап систематизації мисленневої діяльності учнів за допомогою діаграми Венна.

T.: Let's summarize all the above mentioned information. Compare Ukrainian and foreign educational peculiarities stressing what they have in common and which features tend to differ to some extent (див. Рис. 2).

Учні індивідуально працюють з діаграмою Венна, таким чином логічно вибудовуючи план майбутнього твору.

SWOT-analysis
Strengths
Weaknesses
Opportunities
Threats
Рис. 1. SWOT-analysis

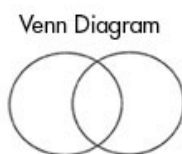

Рис. 2. Venn Diagram

III. Заключна частина.

1. Рефлексія учнів.
2. Інструктаж з виконання домашнього завдання.

T.: Your home assignment is to compose an essay based on the assumptions and ideas discussed at today's lesson.

Заключне анкетування виявило, що рівень учнів, які відчувають труднощі при оформленні креативного письмового мовлення зменшився на 46% (з 61% до 15%). Оцінюючи творчі роботи школярів наприкінці пробного навчання, ми дійшли висновку, що рівень логічного мислення старшокласників значно підвищився за такими показниками як відповідність змісту твору комунікативній задачі, повнота розкриття теми, послідовність викладу матеріалу та раціональне використання засобів логічного зв'язку.

ВИСНОВКИ

Отже, нами було теоретично та експериментально обґрунтовано високу ефективність формування логічної культури учнів при навчанні англomовному креативному письму за допомогою графічних організаторів. Такий прийом організації інформації сприяє формуванню стійких логічних зв'язків у писемному мовленні та сприяє розвитку критичного мислення старшокласників. Дана робота може бути використана вчителями-методистами та студентами психолого-педагогічних ВНЗ для підвищення рівня професійних знань, а розроблена серія уроків служить зразком поглибленої імплементації графічних організаторів до навчального процесу з англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний освітній стандарт з іноземної мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-crednyia/serednyia/metod-rekomend/1/inozmovi.doc>
2. Звягинцева Т. В. Графические организаторы как инструмент структурирования информации и формирования универсальных учебных действий обучаемых / Т. В. Звягинцева, М. М. Нигматуллина // Актуальные вопросы методики обучения иностранным языкам: опыт, стратегии, перспективы. – 2015. – № 13. – С. 39–45.
3. Мильруд Р. П. Методика обучения иноязычной письменной речи / Р. П. Мильруд // Иностранные языки в школе. – 1997. – № 2. – С. 5–11.
4. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – Дрогобич : Відродження, 2001. – 287 с.
5. Яковлева Е. В. Формирование логической культуры мышления у подростков : монография / Е. В. Яковлева. – Нижнекамск : Изд-во НМИ «Чишмэ», 2004. – 195 с.
6. Buehl, D. (2013) Classroom strategies for interactive learning. International Reading Association.
7. Lancaster, K. (2013) An Examination of Using Graphic Organizers to Teach Writing : a case study. Access Mode : http://www.eiu.edu/researchinaction/pdf/Katie_Lancaster_Paper.pdf

REFERENCES

1. Derzhavnyi osvitiy standart z inozemnoi movy (2011) Access mode : <http://old.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-crednyia/serednyia/metod-rekomend/1/inozmovi.doc>
2. Zvjaginceva, T. V., Nigmatullina, M. M. (2015) Graficheskie organizatory kak instrument strukturirovaniia informacii i formirovaniia universal'nyh uchebnyh dejstvij obuchaemyh. Aktual'nye voprosy metodiki obuchenija inostrannym jazykam: opyt, strategii, perspektivy, 13, 39–45.
3. Mil'rud, R. P. (1997) Metodika obuchenija inozazychnoj pis'mennoj rechi. Inostrannye jazyki v shkole, 2, 5–11.
4. Savchyn, M.V, Vasilenko, L. P. (2001) Vikova psykhohohiia: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv. Drohobych : Vidrodzhennia.
5. Jakovleva, E. V. (2004) Formirovanie logicheskoi kul'tury myshlenija u podrostkov. Nizhnekamsk : Izd-vo NMI «Chishmje».
6. Buehl, D. (2013) Classroom strategies for interactive learning. International Reading Association.
7. Lancaster, K. (2013) An Examination of Using Graphic Organizers to Teach Writing : a case study. Access Mode : http://www.eiu.edu/researchinaction/pdf/Katie_Lancaster_Paper.pdf

Стаття надійшла до редакції 29.05.2015 р.